מלכי ערב

בעקבות ביקורו במוזיאון אמין אל-ריחאני באל-פריכָּה (الفريكة) שבלבנון, יצא מאט הנסון למסע בעקבות התרגום העברי לספרו המפורסם של אל-ריחאני,*מלכי ערב*, שיצא לאור רק שנתיים אחרי המהדורה המקורית, שנכתבה בערבית בשנת 1924. מה היו הסיבות לתרגום הספר לעברית, ומה הייתה השפעתו לאורך השנים?

מאמר מאת מאט הנסון אפריל 10, 2018

הנוסע המזדמן עלול לעבור ברחובה הראשי של העיירה אל-פריכָּה (الفريكة) שבלבנון ולא להבחין בה כלל. היא מתמזגת לגמרי עם השכונות הסמוכות על קומץ מבניהן העשויים בטון ולבנים חשופות, אל מול הר סְנין (جبل صنّين) ומול פסלה של מריה הקדושה מלבנון, המשקיף על המדרון התלול שגולש בואכה ביירות. בחצר אחד הבתים ניצב גבר הדור בחליפה מצוחצחת מקבל את פני המבקרים. הלוחית המוזהבת והמבהיקה שעל השער מכריזה בכתב יד מהודר: מוזיאון אמין אל ריחאני.

The museum interior displays his manuscripts, art, and effects 3.jpg

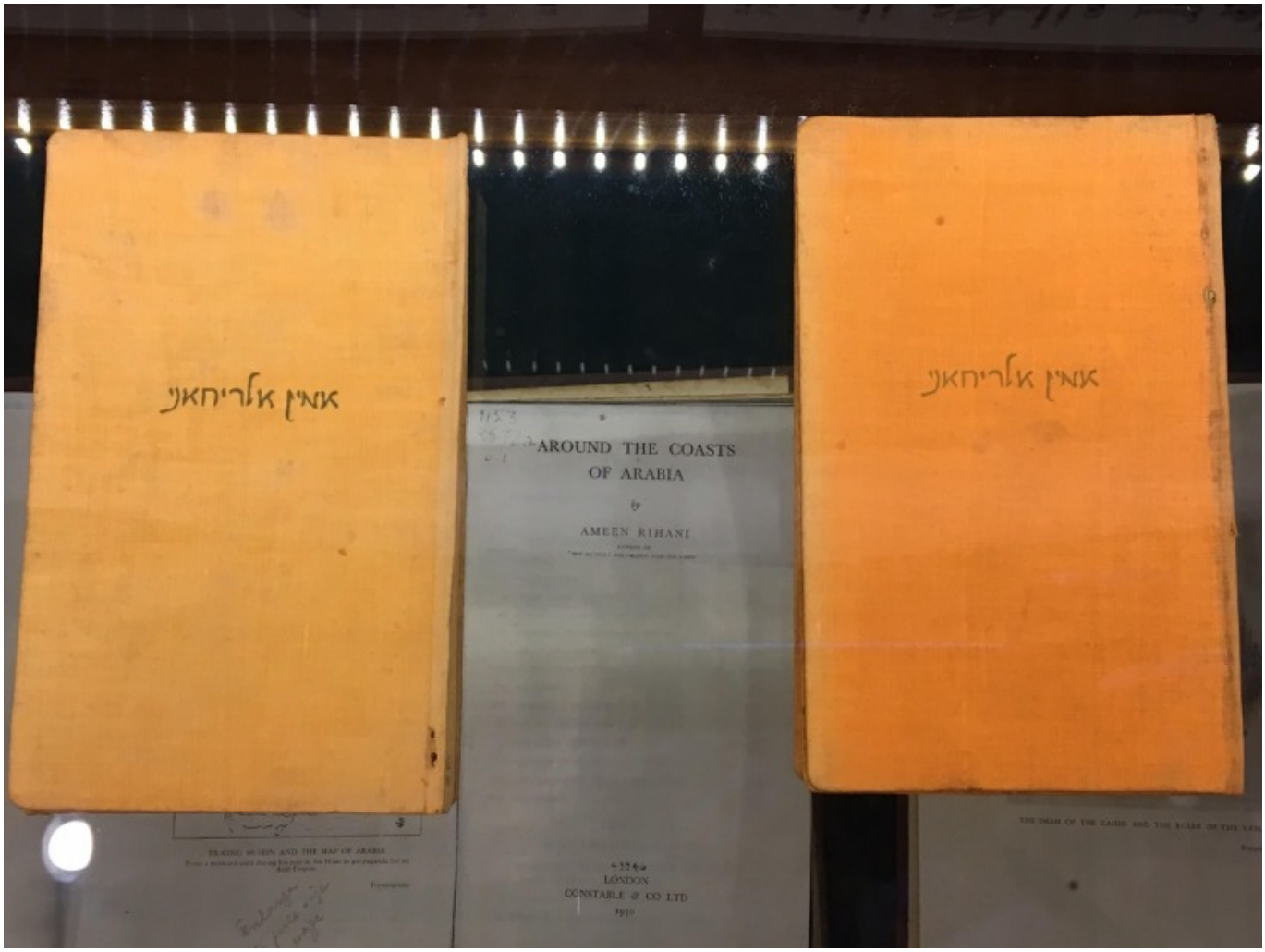
[1]תפנים מוזיאון אמיו אל-ריחאני, ובו כתבי יד, אמנות וחפצים אישיים

תצלום: מאט הנסון

אמין א' אל-ריחאני (الريحاني) פותח את הדלת לבית ההיסטורי של המשפחה ומציג את עצמו, בצניעות מסוקרנת, תוך שיחה קצרה והגשת כיבוד קל, כפרופסור אמריטוס וכעורך הגא של מהדורות שממשיכות לקדם את מורשתו הספרותית של דודו, אמין פ' אל-ריחאני (1876-1940). לאחרונה, ב-24 בנובמבר, 2016, יצאו לאור ששת הכרכים *שלהחיבורים הערביים המלאים* (*The Complete Arabic Works*), בהוצאת Liban du Librairie, לכבוד יום השנה ה-140 להולדתו. אל-ריחאני מעלה זיכרונות ילדות ומספר סיפורים על הטרסות מכוסות הגפנים שדודו המנוח בנה, שכיום יורדות דרך מסד האבן המחוספס אל המוזיאון.

הוא מדליק אור, נוטל פנס כיס, ובלוויית צעיר מקומי פותח בסיור מקיף בין המכתבים, הספרים, יצירות האמנות והחפצים האישיים של הסופר הנודע, שכולל גם את מקטרתו ואת הכובעים שחבש בהתאם למעמדו, מהפדורה שנהוג היה לחבוש בכפר הולדתו ועד למגבעת הנכונה, שתאמה לניו יורק של בגרותו. אורות רכים מאירים תיבת זכוכית שבה מוצגים כתביו על ממלכת ערב בין השנים 1924-1928, שני מצבורים של ספרים בעברית – התרגומים הראשונים של ספרו המכונן*מלכי ערב* , שהודפס במקור בערבית תחת הכותרת ملوك العرب, על ידי ההוצאה המדעית בביירות בשנת 1924, בשני כרכים המחזיקים מעל ל-400 עמודים כל אחד.

[The first editions of Kings of Arabia, as the Arab Trilogy and with its first translation, which was into Hebrew 2.jpg](#) **[2]**

[3]המהדורות הראשונות של מלכי ערב, הטרילוגיה הערבית, והתרגום הראשון

תצלום: מאט הנסון

בשנת 1926 עברו דרך בית הדפוס ביפו ארבעת הכרכים של המהדורה העברית של*מלכי ערב* , בתרגומו של[מנחם קפליוק](#) [4](1900-1988). בשנת 1933 הם הודפסו מחדש על ידי הוצאת אמנות, שנוסדה בשנת 1917 במוסקבה, עם סניף באודסה, ומיד אחר כך נמלטה מפני המהפכה הבולשביקית לפרנקפורט שבגרמניה. בשנת 1922 השתקעה לבסוף ההוצאה בפלשתינה, כמפעל ציוני בהובלת שושנה פרסיץ. עד שנסגרה בשנת 1942, הוצאת אמנות פרסמה כ-500 כותרים לתועלתם של קוראיה, הרבים יחסית לתקופה, וחשפה אלפי חובבי קריאה יהודים לספרות מתורגמת מרחבי העולם.

אמין אל-ריחאני, הסופר הערבי-אמריקני, שהתפרסם בזכות ספרו המצויין*סיפורו של ח'אלד* (*The Book of Khalid*), שנכתב באנגלית, הצית את דמיונם של המודרניסטים המוקדמים. הספר, שיצא לאור בשנת 1911, הפגיש בין המקורות המזרח-תיכוניים ובין הזרמים בתרבות שהגדירו את המודרניות המערבית.*מלכי ערב* , ספר המסע התקופתי של אל-ריחאני, נערך מחדש ויצא לאור בשלושה כרכים נפרדים:*אבן סעוד, עמו וארצו* (□□□ □□□□ □□ □□□ □□□□□, □□□□ □□□□□) משנת 1928, ואחריו גם*סביב חופי ערב, ההרים והמדבר* (□□□ □□□□□ □□□ □□□□□, □□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□), בשנים 1930 ו-1931 בהתאמה.[1]

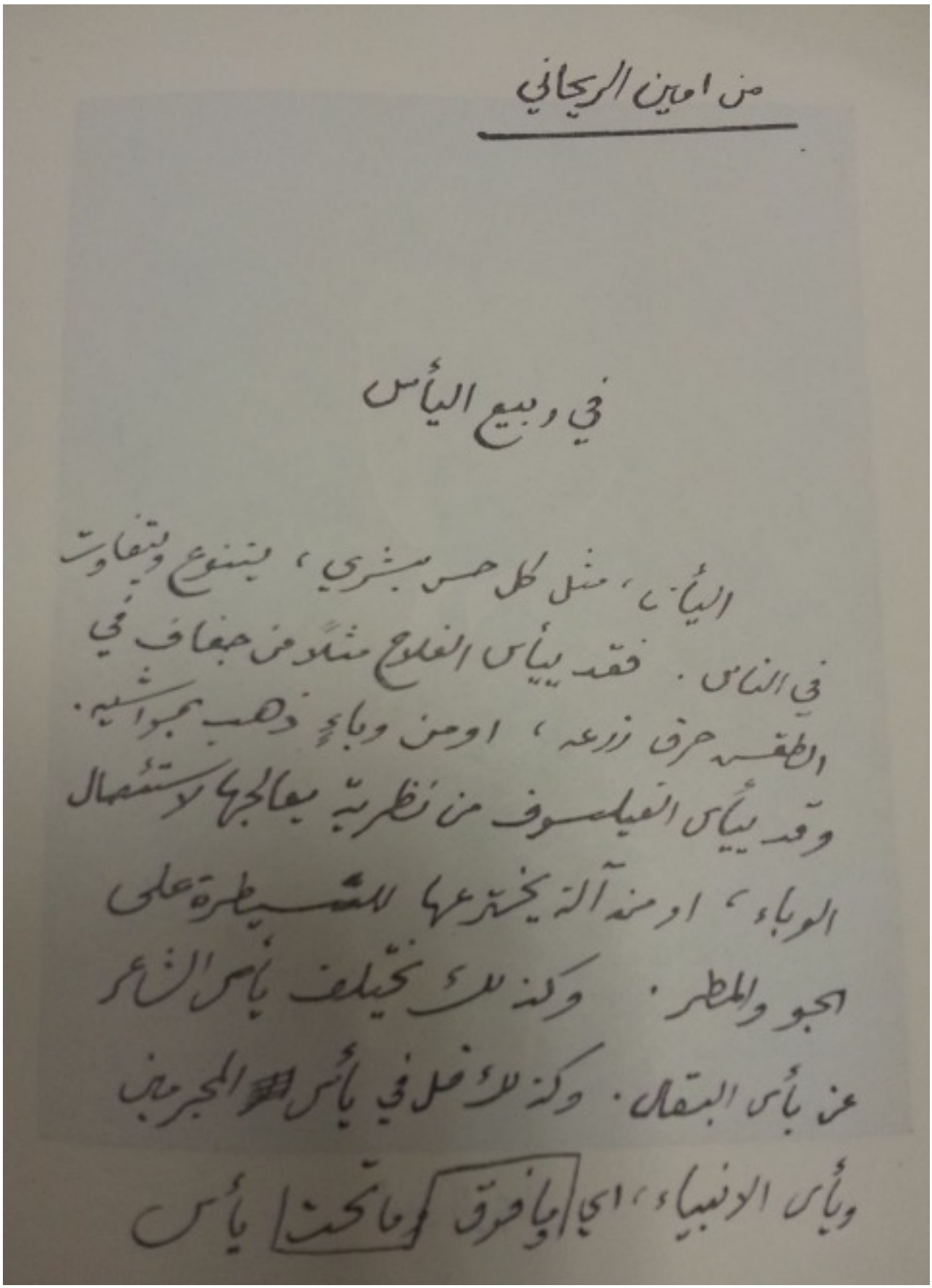
[5] The museum interior displays his manuscripts, art, and effects.jpg

[6]תפנים המוזיאון עם כתבי יד, אמנות וחפצים אישיים

תצלום: מאט הנסון

[7] Amīn_Al-Rīḥānī_Hand_Writting.jpg

من امين الريحاني

في ربيع اليأس

اليأس، مثل كل حس بشري، يتنوع ويتفاوت
في الناس. فقد ييأس الفلاح مثلاً من جفاف في
الطقس حرق زرعه، او من وباء ذهب بمواشيه.
وقد ييأس الفيلسوف من نظرية يعالجها بالاستعمال
الوباء، او منه آلة يخترعها للسيطرة على
الجو والمطر. وكذلك يختلف يأس الشاعر
عن يأس البقال. وكذلك يختلف يأس المجربين
ويأس الدنيا، اي فرق ما تجد يأس

[8]

[9] מתוך ספר בשם أمين الريحاني: رحّالة العرب (אמין אל-ריחאני: *הנוד בין הערבים*, 1970, לבנון) המראה את כתב ידו של המחבר.
ברשות הציבור

בתקופה ההיא קוראי העברית רעבו לספרים שקידמו את ערכי ההומניזם החילוני היקרים ללבם, וטיפחו פרוזה ססגונית ומעוררת מחשבה, ששמרה על טון קליל בעודה מחנכת את האוכלוסייה שנעשתה מגוונת יותר ויותר. בעיקר ביקשו הקוראים חומרים שעסקו במצב הרב-תרבותי והסוציו-פוליטי הרגיש שבו חיו.

מכיוון שאין בנמצא ארכיונים של פועלו הספרותי, ניסיונותיו של מנחם קפליוק לתרגם לעברית סיפורת ערבית חילונית ומודרנית נותרו עלומים, גם בפני משפחתו הקרובה, שכמה מבניה היו אינטלקטואלים מרכזיים בהתפתחות המדינה הישראלית במאה העשרים. אולגה קפליוק, זוכת פרס ישראל לחקר הבלשנות הכללית ואלמנת בנו - העיתונאי הידוע אמנון קפליוק - מתוודה שיש לה רק מושג קלוש אודות פועלו. במידה רבה, אמנון קפליוק קידם את מורשתו האינטלקטואלית של אביו בהיותו תומך בלתי נלאה במיעוטים בישראל ובקריאתו לדיאלוג בין התרבויות העברית והערבית. הוא היה בין מייסדי "בצלם" וחיבר ביוגרפיה מקיפה של ערפאת ("ערפאת שאי אפשר לגבור עליו", 2004), עם הקדמה מאת נלסון מנדלה.בהספד שפרסם הגרדיאן [10]לאחר מותו צוינה תמיכתו במאבקים פלסטינים לאורך כל שנות עשייתו.

[11] Ameen_Rihani_-_1916.png

[12]אמין אל-ריחאני, 1916
ברשות הציבור

רק מעטים מבין החוקרים המשפיעים שעוסקים כיום בהיסטוריה של הספרות במזרח התיכון מסוגלים לרדת לעומקה של החשיבות שמנחם קפליוק העניק להיסטוריה של הספרות בעברית, וד"ר הלל כהן הוא אחד מהם. הוא נמנה על "ההיסטוריונים החדשים", הודות לספריו הרבים, כמותרפ"ט: שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי [13] , שיצא בעברית בשנת 2013 ותורגם לאנגלית בשנת 2015. כך מסביר כהן את טיבו של המפעל חוצה התרבויות שהיה תרגום*מלכי ערב*: "המטרה העיקרית של התרגומים מערבית הייתה לקרב את אנשי היישוב אל התרבות הערבית שמסביבם", הוא כותב ל*תוהו*. "באופן כללי השנים ההן התאפיינו ברדיקליזציה של הפלסטינים, שאיבדו את אמונם בממשל הבריטי, וכמו כן בציונים שזנחו את החלום לחיות בשלום עם הערבים הפלסטינים."

קפליוק נולד ברוסיה בשנת 1900 והיגר ממנה בשנת 1921. הוא קיבל חינוך ציוני בתנועת הנוער "החלוץ", שקראה להקים מחדש את ארץ האבות באמצעות התיישבות חקלאית. הוא הגיע אל הארץ המובטחת רק ב-1922, אחרי שהות בוורשה שבמהלכה הצטרף ל"מועצה לחלוצי רוסיה", שקמה כדי להעניק סיוע למהגרים יהודים בדרכם לפלשתינה. כאשר הגיע סוף סוף לארץ ישראל, עם העלייה השלישית, הביאו אותו יכולותיו בתחום התרגום אל האוניברסיטה העברית בירושלים, שם למד לשון ערבית ואיסלאם, מאחר וכבר שלט בערבית המדוברת עקב עבודתו כחקלאי לצד ערבים מקומיים.

חמש שנים לאחר מכן, בשנת 1927, רבים כבר קראו אתהטור שלו על חיי הערבים [14]מעל דפי עיתון "דבר", שם ערך את המדור לענייני ערבים. העיתון היה שופרה של תנועת העבודה ההגמונית, אם כי קפליוק פרש את כנפיו גם אל עיתון "הארץ", לפני שפנה לעיסוק מלא בתרגום בשנות השלושים. הוא פרסם מהדורות בעברית בעיקר מספריהם של סופרים מצריים ששמותיהם עדיין מהדהדים בעולם, כמו טאהא חוסיין (حسين), תאופיק אל-חכים (الحكيم) וזוכה פרס הנובל לספרות נגיב מחפוז (محفوظ). בשנת 1937 תרגם שניים מספריו של ההיסטוריון והפוליטיקאי הפלסטיני עארף אל-עארף (العارف), שעסקו בבדואים בנגב.2

התרגום משנת 1933 לספרו של אל-ריחאני*מלכי ערב: רשמי מסע בארצות ערב* היה השני בחשיבותו כתרגום מערבית לעברית. במאמר שכותרתו "מי האפסיים של העברית: שלוש פרדיגמות לתרגום של ספרות ערבית מודרנית לעברית" תיאר החוקרמחמוד כיאל [15], ראש החוג ללימודי הערבית והאסלאם באוניברסיטת תל אביב, את קפליוק כאב המייסד של מודל התרגום האוריינטלי-אקדמי.3"אל-ריחאני אישר את התרגום של קפליוק ואף שלח לו מכתב תמיכה שבו הביע את אמונתו שהתרגום יקרב בין בני שני העמים והדתות", כיאל כתב ל*תוהו*. "אני תוהה אם זו הייתה מטרתו האמתית של קפליוק. אני מאמין, כפי שטענתי בספרי, שחשיבתו של קפליוק הייתה אוריינטליסטית ובעצם רצונו היה שהקורא העברי יהיה בקי בתרבות הערבית כדי לשרת את האינטרסים של התנועה הציונית."

[At the family house of Ameen Rihani under the terrace that the author **[16]** built to host dignitaries and friends East and West 3.jpg]

[17]בית משפחתו של אמין אל-ריחאני, למרגלות הטרסות שהסופר בנה כדי לארח בהן נכבדים וידידים ממערב וממזרח.

תצלום: מאט הנסון

בעוד שכיאל מהלל את טעמו של קפליוק כעורך שהפגין בקיאות בכתביהם של טובי הסופרים הערבים בזמנו, הוא גם מבקר את ההטייה הברורה של ההוצאה לאור לכיוון התנועה הציונית. למרות תרומתו ההיסטורית, כיאל מזכיר את הדמות שקפליוק המציא לעצמו, כאוריינטליסט, מזרחן ומומחה, בגישה מערבית טיפוסית. לדברי כיאל, כתביו של קפליוק, ובמיוחד ההקדמות שכתב לתרגומים, גדושים בסטראוטיפים ריאקציונריים שלא מאפשרים לזהות הערבית להיחלץ מתוך ההקשרים הקבועים של הטראומות הלאומיות מהעבר ובהווה.

כאשר תרגומו של קפליוק למלכי ערב הגיע אל קהל קוראי העברית בשנת 1933,מיכאל אסף [18] , מזרחן ועיתונאי "דבר", חבר מפא"י, פרססקירה באורך 1500 מלים [19]על הספר בן ארבעת הכרכים, שהתפרסמה בעשרים בספטמבר באותה שנה. כפי שכתב ד"ר כהן על סקירה זו, "אסף שיבח את אומץ לבו של אל-ריחאני שחשף את האמת אודות התרבות הפוליטית הערבית, ותיאר אותו כמערבי ביותר מבין הסופרים הערבים בני זמנו." זוהי תגובה טבעית, בהתחשב ברוחו הקוסמופוליטית הססגונית של אל-ריחאני, שנודע כמעצב סגנון בספרות האמריקנית באותה מידה בה נודע כסופר ערבי.

[20] image.png

[21]

לקוח מאתר "[עיתונות יהודית היסטורית](#) [22]" של הספריה הלאומית בשיתוף אוניברסיטת תל אביב

1. המו"לים שלו, קונסטבל (Constable), האוטון מיפלין (Mifflin Houghton), מקמילן (MacMillan) וההוצאה האוניברסיטאית של אוקספורד וידאו שהכתיבה השנונה והייחודית שלו ומבטו הגלובלי המעניין יגיעו אל קוראים צמאי דעת מלונדון ועד בוסטון, מטורונטו עד מומבאי והלאה.
2. מספר מטוריו של קפליוק בעיתון "דבר" נסרקו והועלו לרשת על ידי הספריה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב, ביניהם טור זה, שנושאו הוא דמותו של עארף אל-עארף [23](הערת העורכת).
3. ראו הפרק השני בספרו של כיאל משנת 2017: *Selected Issues in the Modern Intercultural Contacts between Arabic and Hebrew Cultures: Hebrew, Arabic and Death* , Leiden and Boston: Brill, pp. 71-105

Source URL: https://tohumagazine.com/he/article/%D7%9E%D7%9C%D7%9B%D7%99-%D7%A2%D7%A8%D7%91

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/The%20museum%20interior%20displays%20his%20manuscripts%2C%20art%2C%20and%20effects%203.jpg
[2] https://tohumagazine.com/he/file/first-editions-kings-arabia-arab-trilogy-and-its-first-translation-which-was-hebrew-2jpg
[3] https://tohumagazine.com/sites/default/files/The%20first%20editions%20of%20Kings%20of%20Arabia%2C%20as%20the%20Arab%20Trilogy%20and%20with%20its%20first%20translation%2C%20which%20was%20into%20Hebrew%202.jpg
[4] http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=WDkDrBiqWU9Hx7YpVAWtozarY7nVEqfbRkK0R8WZz3F%2BTwh6wMnjQ2876u8Tc2boYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1966%2f01%2f14&page=7&rtl=true
[5] https://tohumagazine.com/he/file/museum-interior-displays-his-manuscripts-art-and-effectsjpg
[6] https://tohumagazine.com/sites/default/files/The%20museum%20interior%20displays%20his%20manuscripts%2C%20art%2C%20and%20effects.jpg
[7] https://tohumagazine.com/he/file/ami%CC%84nalri%CC%84h%CC%A3a%CC%84ni%CC%84handwrittingjpg
[8] https://tohumagazine.com/sites/default/files/Ami%CC%84n_AlRi%CC%84h%CC%A3a%CC%84ni%CC%84_Hand_Writting.jpg
[9] https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Am%C4%ABn_AlR%C4%AB%E1%B8%A5%C4%81n%C4%AB_Hand_Writting.jpg
[10] https://www.theguardian.com/media/2009/aug/13/obituary-amnon-kapeliouk
[11] https://tohumagazine.com/he/file/ameenrihani-1916png
[12] https://tohumagazine.com/sites/default/files/Ameen_Rihani_-_1916.png
[13] https://www.haaretz.co.il/magazine/.premium-1.2148787
[14] http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=aRzuA88O88GcOUsopmuNBlimjkcUcO0wT9TzyA8ad7FeAuTc3Cq8PcFPCAOoUtwiYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1947%2f11%2f28&page=22&rtl=true
[15] https://humanities.tau.ac.il/profile/kayyalma
[16] https://tohumagazine.com/he/file/family-house-ameen-rihani-under-terrace-author-built-host-dignitaries-and-friends-east-and-west
[17] https://tohumagazine.com/sites/default/files/At%20the%20family%20house%20of%20Ameen%2

0Rihani%20under%20the%20terrace%20that%20the%20author%20built%20to%20host%20dignitaries%20and%20friends%20East%20and%20West%203.jpg
[18] http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=LAH8MYNH9SzwKZKQVq4hNX0q2yGDLekkyTpGVJvM3na5Dd3z3Qfs1UN3BkAd9zhoYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1981%2f04%2f17&page=52&rtl=true
[19] http://jpress.org.il/olive/apa/nli_heb/sharedpages/SharedView.Page.aspx?sk=58CD893E&href=DAV/1933/09/20&page=25
[20] https://tohumagazine.com/he/file/imagepng
[21] https://tohumagazine.com/sites/default/files/image.png
[22] http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/default.aspx
[23] http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=7aitscnbC65aSRfl7IWLhv%2Bu2uh5wD4UPhpuyeYN1uJQh5tNfKRe3GxzjhaUzGmQYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1967%2f06%2f30&page=9&rtl=true